

Dariusz Wiśniewski

Rodzinne „sprawstwo” inteligencji muzycznej dziecka

Pedagogika Rodziny 1/2, 89-94

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Dariusz Wiśniewski

Rodzinne „sprawstwo” inteligencji muzycznej dziecka

Streszczenie

Rozwój to ciąg zmian zarówno ilościowych, jak i jakościowych, które zachodzą w danym okresie czasu. W rozwoju inteligencji ma znaczenie zarówno czynnik genetyczny, jak również społeczny. Wśród czynników rozwojowych znajdują się: środowisko życiowe biosu wraz ze środowiskiem naturalnym, środowisko wychowawcze, środowisko pedagogiczne, środowisko duchowe. Autor wskazuje na istotny wpływ czynnika rodzinnego na inteligencję muzyczną dziecka.

Summary

The development is a series of changes, both quantitative and qualitative, which occur in a given period of time. In the development of intelligence play an important role both genetic and social factors. Among the developmental factors are: Bios Habitat along with the natural environment, educational environment, teaching environment, spiritual environment. The author points out the significant influence of family factors on children's musical intelligence.

1. Wychowawcze wpływy rodziny na tle podstawowych czynników rozwoju osobowościowego

Mówiąc o rozwoju, mamy zwykle na uwadze ciąg zmian (ilościowych i jakościowych) zachodzących w określonym wymiarze czasowym. Rozwój ilościowy oznacza rozrost poszczególnych części ciała oraz dyferencjację (zróżnicowanie, specjalizację funkcji). Rozwój jakościowy to dojrzewanie, łączenie się części ciała w całość, integracja. I w takim znaczeniu rozważany jest rozwój człowieka, będący skutkiem ciągłej aktywności czynnika względnie stałego, czyli genotypu oraz czynnika szybkiej zmiany (wielokomponentowego), czyli otaczającego środowiska.

Poznanie warunków ludzkiego rozwoju jest pierwszym krokiem do jego racjonalizacji – stosownego wpływania na przebieg rozwoju, ograniczenia oddziaływań niekorzystnych, pokierowania przemianami biologicznymi i społecznymi. Rozwój fizyczny wyraża się w zmianach anatomicznych i fizjologicznych (funkcj-

nalnych). Rozwój psychiczny (w tym osobowościowy) oznacza rozwój umysłowy, emocjonalny, motywacyjny, społeczno-moralny.

W obrębie współczesnych nauk funkcjonują różne teorie rozwoju. Rozpatrzmy przykład S. Szumana i S. Kunowskiego.

S. Szuman (1964: 95) podstawowe czynniki rozwoju grupuje w dwu działach:

I. Czynniki wewnętrzne
(biologiczne)

- a) anatomiczne i fizjologiczne wyposażenie oraz rozwojowe kształtowanie się organizmu dzieci i młodzieży
- b) potrzeby, skłonności i dążenia stojące u źródeł aktywności własnej dziecka

II. Czynniki zewnętrzne
(środowiskowe, społeczne)

- a) bodźce i wpływy środowiskowe warunkujące aktualizujące rozwój psychiki dzieci i młodzieży
- b) umyślne, celowe rozwijanie i kształtowanie przez nauczanie i wychowanie.

Do teorii warstwicowej W. Flitnera, S. Hessena S. Kunowski (1993: 164–259) wprowadził istotne poprawki. Założył dynamiczność w ujmowaniu nakładających się jednych-na drugie warstw (jak w geologii „górotwórcze warstwy”). W ten sposób doszedł do teorii wszechstronnego rozwoju wyjaśniającej przebieg normalnej progresji wychowawczej, a na jej tle możliwości zastoju (degresji) oraz rozkładu i dezynTEGRACJI w procesie wykołejenia (regresji). Czynnikiemami (dynamizmami) rozwojowymi są tu:

- 1) środowisko życiowe biosu (gr. *bios* – życie) wraz ze środowiskiem naturalnym,
- 2) środowisko wychowawcze etosu (gr. *ethos* – obyczaj, przyzwyczajenie) (środowisko społeczne i społeczno-kulturalne),
- 3) środowisko pedagogiczne agosu (gr. *ago* – prowadzę),
- 4) środowisko duchowe (kultury, historii, losu, łaski).

We wszystkich wymienionych czynnikach (dynamizmach) rodzice zaznaczają swą „obecność” i niekwestionowaną rolę do spełnienia. To z połączenia dwóch komórek płciowych (jaja i plemnika) powstaje nowa komórka zwana zygota, a z tej uformowuje się niezwykle zróżnicowany i skomplikowany organizm ludzki. Na początku są rodzice, którzy pośredniczą w przekazie zaprogramowanego w genach dziedzictwa wszystkich przeszłych pokoleń. Wrodzone wyposażenie wzbogaca się i dochodzi do nowych standardów wskutek oddziaływań otoczenia podobnie jak nasienie roślinne kiełkujące pod wpływem słońca (ciepła), powietrza, wody i innych warunków zewnętrznych. W przypadku dziecka owymi warunkami są wpływy społeczne, a w ich obrębie nade wszystko zaangażowanie i troska rodziców. Poprawny rozwój przejawia się w ujawnianiu na wyższym poziomie potrzeb rozwojowych wraz z podporządkowaniem im potrzeb biologicznych wspólnych ze światem zwierzęcym. I taka jest droga ucłowieczania istoty ludzkiej.

2. Sens i treść kategorii inteligencji muzycznej

Inteligencję określa się najczęściej jako zdolność umysłową (grupę zdolności). W znaczeniu potencjalnym (*capacities*) wyraża ona to, do czego człowiek byłby zdolny, gdyby spełniono optymalne warunki jego rozwoju. W rozumieniu rzeczywistym (*abilities*) wyraża to, do czego człowiek jest zdolny. Natomiast w znaczeniu poziomu wykonania zadań (*performance*) – to, co daje się zaobserwować lub zmierzyć w konkretnej sytuacji.

Zakres inteligencji bywa sprowadzany do sprawności myślenia. Oto przykład (Szewczuk, 1998: 134): „inteligencja nie jest czymś odrębnym w stosunku do myślenia, nie jest żadną potencjalną, tajemną siłą, władzą, dyspozycją, zdolnością wyprzedzającą w czasie myślenie, lecz tylko i jedynie sprawnością w zakresie ujmowania strukturalnych i funkcjonalnych stosunków składników danego materiału treściowego, jest sprawnością myślenia”. Niektórzy zawężają ją do myślenia abstrakcyjnego, ale wówczas wykluczonymi z jej zakresu stałyby się zachowania zwierząt i dzieci w stadium przedoperacyjnym. Dla wyrazu inteligencji niezbędne jest nie tylko myślenie, ale również pamięć, uczenie się, uwaga, przystosowanie.

E. Nęcka (2000: 726) po dokonaniu przeglądu różnych propozycji definicyjnych stwierdza: „inteligencja jest to zdolność przystosowania się do okoliczności dzięki dostrzeganiu abstrakcyjnych relacji, korzystaniu z uprzednich doświadczeń i skutecznej kontroli nad własnymi procesami poznawczymi”. Mimo wspólnego dla inteligencji *genus proximum* jej dyferencjacja ze względu na materiał treściowy – *diferentia specifica* – jest nie tylko możliwa, ale również konieczna (np. osoba bardzo sprawna językowo może być nisko sprawna w zakresie inteligencji matematycznej czy technicznej i odwrotnie).

Oto rodzaje inteligencji wyróżniane przez psychologów (w ich obrębie znajdują się też propozycje prof. H. Gardnera): inteligencja werbalna (językowa), kognitywna (abstrakcyjna), emocjonalna, logiczna, matematyczna, wizualno-przestrzenna, interpersonalna (społeczna), intrapersonalna (refleksyjna), ruchowa, przyrodnicza, muzyczna.

Z badań (prowadzonych w nurcie poznawczym) zmierzających do wykrycia specyficzności funkcjonowania osób uzdolnionych intelektualnie wynika, że takie osoby dysponują powiększoną pulą zasobów uwagi, zwiększoną pojemnością pamięci roboczej, podwyższoną skutecznością kontroli poznawczej i umiejętnością stosowanych strategii. Poczynione wyżej uwagi mogą znaleźć swoje zastosowania przy poszukiwaniu kryteriów inteligencji muzycznej dziecka.

Kryteriami niezbędnymi czyni się tu:

- atwość w rozpoznawaniu dźwięków płynących z otoczenia,
- odtwarzanie melodii po jej wysłuchaniu,
- nucenie i śpiewanie podczas odrabiania lekcji,
- słyszenie melodii w wyobraźni,

-
- łączenie z muzyką innych czynności (prac domowych),
 - zdobywanie wiedzy pozamuzycznej w oparciu o tło muzyczne (przy dźwiękach muzyki),
 - rozpoznawanie fałszywie zagranych lub wyśpiewanych dźwięków,
 - zdolności językowe,
 - rozróżnianie dźwięków poszczególnych instrumentów,
 - motywacja do gry na jakimś instrumencie.

3. Rodzina wobec potrzeb formacyjnych inteligencji muzycznej dziecka

Zarówno czynnik genetyczny, jak też społeczny ma znaczenie dla rozwoju inteligencji. W obrębie czynnika społecznego ważną pozycję zajmuje rodzina (rodzice, dziadkowie, rodzeństwo). Z podanej już definicji wynika, że inteligencja jest zdolnością przystosowania się do okoliczności. Owa adaptacja nie zachodzi z pominięciem procesów uczenia się. Mimo hipotetyczności części ważnych tez zakłada się (Nęcka, 2000: 721–760), że inteligencja może być widziana jako czynnik sprawczy szybkości, skuteczności i trwałości nabywania wiedzy lub jako złożona cecha, u której podłoża tkwią molekularne zjawiska automatyzacji procesów poznawczych.

Już w okresie prenatalnym (trzeci trymestr) dziecko reaguje na donośne dźwięki, poruszając się w kilka sekund po ich zabrzmieniu. Zdolność do odbioru dźwięków o niskiej częstotliwości rozwija się szybciej (zaleca się kobietom w ciąży słuchanie takich instrumentów jak np. fagot, flet, wiolonczela). Dziecko w odbiorze preferuje muzykę spokojną o stałym rytmie i tempie podobnym do częstotliwości uderzeń serca człowieka dorosłego w stanie spoczynku. Okres życia wewnątrzmacicznego efektywnie przygotowuje je do funkcjonowania poza organizmem matki. Badanie psycholingwistyczne przynoszą interesujące dowody na temat odbieranych przez dziecko dźwięków. Jest ono niezwykle uwrażliwione na ludzki głos. Trzytygodniowe niemowlę odróżnia już głos swojej matki od głosów innych kobiet. W okresie pierwszych 3–4 miesięcy większość kontaktów z matką przyjmuje formę interakcji twarzą w twarz. Płacz noworodka dostarcza jej informacji o stanie dziecka (wartość komunikacyjna). Wyróżnia go zmienność barwy, siły i ciągłości. Jest płacz podstawowy, z bólu, płacz gniewny. Poprawność odpowiedzi najbliższego otoczenia na sygnały głosowe dziecka oraz staranność całości zabezpieczeń i kontaktów z dzieckiem jest dobrym „wstępem” do rozwoju inteligencji muzycznej w przyszłości. W pierwszych tygodniach dom rodzinny może uczynić na tym polu bardzo wiele. Nieco później z pomocą przychodzi żłobek, przedszkole, szkoła. Wielu uważa, że dziecko do trzeciego roku życia powinno pozostawać pod opieką matki, ale stymulacja procesów poznawczych i rozwojowych dokonuje się również pod wpływem stopniowego i umiarkowanego oddziaływania innych osób i środowisk.

Na podstawie przeglądu badań podłużnych B.S. Bloom (1964) oszacował, że około 50% inteligencji, jaką posiada człowiek w okresie adolescencji, osiąga przed czwartym rokiem życia. Wczesne doświadczenia poznawcze i pobudzenia umysłowe przyczyniają się do wzrostu możliwości intelektualnych. Podstawą wyjściową w rozwijaniu inteligencji muzycznej dziecka w przedszkolu jest holistyczne (interdyscyplinarne) nastawienie na jego rozwój, potrzeba zaufania wychowawcom, którym powierzyło się swoje dziecko, ale też wymóg wzajemnej współpracy. W szkicu projektu rozwijania inteligencji muzycznej w przedszkolu (Suświłło, 2010) warto uwzględnić:

- 1) wstępną diagnozę zdolności muzycznych,
- 2) centrum inteligencji muzycznej (kącik muzyczny),
- 3) zabawy i zajęcia muzyczne,
- 4) monitorowanie i ocena przyrostu zdolności i umiejętności muzycznych,
- 5) diagnoza końcowa i określenie poziomu szkolnej gotowości muzycznej.

Dzieciństwo to szczególny czas, w którym „budzi się” ludzki potencjał. Dlatego dalsze lata nauki (okres szkolny) powinny być kontynuacją tego, co już wcześniej zostało pozytywnie zainspirowane. Przypomnijmy tak ważne dla postępów w rozwoju dziecka, choć obecne w praktyce w różnym stopniu, odmiany dyskursów wczesnej edukacji: „edukować to kierować” (dyskurs funkcjonalistyczno-behawiorystyczny); „edukować to akceptować” (dyskurs humanistyczno-adaptacyjny); „edukować to organizować środowiska” (dyskurs konstruktywistyczno-rozwojowy); „edukować to współpracować” (dyskurs konstruktywistyczno-społeczny); „edukować to skłaniać do krytycznego angażowania się” (dyskurs krytyczno-emancypacyjny) (Klus-Stańska, 2009: 25–78).

4. Konkluzje i wnioski:

1. Muzyka pozytywnie wpływa na procesy poznawcze dziecka, sferę uczuć, kształtowanie wyobraźni, postawę twórczą. Rozwija myślenie, rekompensuje niepowodzenia w innych dziedzinach aktywności dziecka, ośmiela nieśmiałych, ma znaczenie terapeutyczne, przysposabia do funkcjonowania w społeczeństwie. To właśnie przez muzykę dziecko uzyskuje wgląd w siebie i otoczenie, bo bez niej życie byłoby ubogie.
2. Waga dziedziczności w rozwoju inteligencji, w myśl stwierdzeń psychologii, jest dowiedziona poprzez wysoką zgodność poziomu uzdolnień bliźniąt z jednakowym wyposażeniem genetycznym, ale wychowywanych oddzielnie. O roli środowiska (w tym wpływów edukacyjnych rodziców) świadczy fakt, że niezależnie od podobieństwa genetycznego dzieci wychowywane razem (czyli w podobnym środowisku) są bardziej do siebie podobne pod względem ilorazu inteligencji niż dzieci wychowywane oddzielnie. Dlatego też zasadny jest przeto stosowany już od ponad pół wieku podział na inteligencję *A* (wrodzone możliwości) i inteligencję *B* (możliwości rzeczywiście rozwinięte).

3. Dość skomplikowane określenie sprawstwa w prakseologii oznacza poszczególne przypadki związku przyczynowego zachodzącego między człowiekiem (sprawcą) a jakimś zdarzeniem, w którym jego czyn jest składnikiem istotnym wcześniejszego warunku dostatecznego owego zdarzenia. W naszym założeniu użyte w tytule artykułu słowo „sprawstwo” wyraża te zakresy aktywności rodziców (wychowania w rodzinie), które wpływają na rozwój inteligencji muzycznej dziecka.

Bibliografia

- Bloom B.S. (1964), *Stability and change in human characteristics*. John Wiley & Sons, New York.
- Klus-Stańska D. (2009), *Dyskursy pedagogiki wczesnoszkolnej* [w:] Klus-Stańska D., Szczepka-Pustkowska M. (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Warszawa.
- Kunowski S. (1993), *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa.
- Nęcka E. (2000), *Inteligencja* [w:] Strelau J. (red.), *Psychologia – podręcznik akademicki*, t. 2, Gdańsk.
- Suświłło M. (2010), *Inteligencja muzyczna*, „Wychowanie w Przedszkolu” nr 2.
- Szewczuk W. (1998), *Inteligencja* [w:] Szewczuk W. (red.), *Encyklopedia psychologii*, Warszawa.
- Szuman S. (1964), *Psychologia rozwojowa, jej stan i znaczenie dla pedagogiki* [w:] Korniszewski S. (red.), *Pedagogika na usługach szkoły – wybrane zagadnienia*, Warszawa.